

Biró József emlékkiállítás

Ez év tavaszán Budapesten az Országos Műemléki Felügyelőség rendezésében bennünket erdélyieket közelebről érdeklő emlékkiállítást láthattunk. A kiállítás és az ez alkalomra példásan szerkesztett és grafikailag is igényesen előállított katalógus a nagyváradi származású művészettörténész, Biró József életpályáját, művészeti és tudományos munkásságát mutatja be.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület még az 1950-ben bekövetkezett, kegyetlenül durva megszüntetése előtti években, különösen a háború utolsó szakaszában fájdalmas veszteségeket szenvedett. E veszteségek között is pótolhatatlan űrt hagyott maga után két kiváló fiatal tudós tagjának, a művészettörténész Biró Józsefnek és a történész-filológus Mikecs Lászlónak a halála. Pontosabban szólva: meggyilkolása. Az elsőt a XX. század Nyugatról támadt örülete, a másodikat a keleti despotizmus ugyancsak e századi embertelensége küldte férfikora elején a halálba.

A kiállítás és katalógusa nem csupán tisztelgés egy mártírsorsú tudós emléke előtt, hanem olyan kulturális tett, amely meditációra serkentheti mindazokat, akik felelősséget éreznek az ember alkotta szépségek megbecsülése és megőrzése iránt, akik nem felejtkeznek meg elődeik értékteremtő és értékmentő munkájáról, és akik az őket ért méltánytalanságot nem retorikával, nem patetikus szavakkal próbálják feledtetni, hanem az életművükben testet öltött erkölcsi kategóriákkal mai munkájuk révén kívánnak szolidaritást vállalni. Jelen esetben is annak a tudós szolidaritásnak a megújulásában és továbbélésében reménykedünk, amelyet Biró József is megtapasztalhatott az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára kutatószobájának áhítatos csendjében, ahol Kelemen Lajos, a kimeríthetetlen tudású főigazgató

ritkán tapasztalt önzetlenséggel támogatta sok pályakezdő erdélyi fiatal kutató tudományos bűvárkodását. A harmincas évekről és a negyvenesek elejéről van szó. Ezekről írja maga Biró József: „Ez az idő volt az erdélyi művészettörténet hőskora; Kelemen Lajos lelkesítette és irányította a kutatás maroknyi csapatát, látta el útmutatásokkal, adatokkal kartársait, akiknek tenger nehézséggel kellett megküzdeniök, míg Erdély fálvait bejárhatták.” — A kiállítás megnyitóján jócskán esett szó és a katalógus szerzői többször megemlékeznek arról a bensőséges kapcsolatról, amely Birót az EME vezetőihez — köztük Bánffy Miklóshoz — és kiemelkedő tudósaihoz fűzte.

Akik Biró Józsefet idáig csak művészettörténeti írásai, esetleg az elmúlt évben újrakiadásban megjelent *Erdély művészete* c. könyve alapján ismerték, meglepetésként ható jó érzéssel vehették tudomásul, hogy ez a jeles férfiú nemcsak elsőrendű kutatója és rendszerezője a századok hosszú során át felhalmozódott képzőművészeti értékeknek, hanem maga is szakmailag felkészült grafikus és festő volt. Nagybányán a művésztelepen és Budapesten a Képzőművészeti Főiskolán kora nagynevű mestereitől, köztük Thorma Jánostól és Réti Istvántól tanulta meg a látvány vonalakban és színekben való megragadását, a kompozícióban megnyilatkozó harmónia vagy éppen diszharmónia megteremtésének mesterfogásait. Aztán az már bizonyára nagy belső gyötrődéseknek a következménye, hogy a Képzőművészeti Főiskolán szerzett tudását a későbbiekben, tudományegyetemi tanulmányai után csak művészettörténeti dolgozatai grafikai dokumentációjához használta fel. Mindenesetre tudományos teljesítményének is javára váltak remek rajzai, vázlatai.

A kiállítás Biró rajzai és festményei mellett tudományos műveit is bemutatja, és az életpálya némely fordulátát megvilágító dokumentummal is megismerteti a látogatót.

A kiállítást Adam Biro és Lövei Pál rendezte, és ugyancsak ők szerkesztették a katalógust is. Ennek előszavát Pusztai László írta, a szerkesztő Lövei Pál Biró József életpályájáról és irodalmi munkásságáról tájékoztat, a képzőművészről Pataki Gábor, a művészettörténészről Entz Géza, az emberről és a váradi közös emlékekről az unokatestvér Hegedüs Géza emlékezik meg.

A tárlókban elhelyezett könyveket, vázlatokat, írásos emlékeket szemlélve és az Országos Műemléki Felügyelőség elegáns

kiállítási termének faláról reánk tekintő képek előtt elidőzve, nem tudunk szabadulni attól a gondolattól, hogy a származása miatt elpusztított Biró Józsefnek, a nagyváradi barokk és klasszicista művészeti emlékek, a kolozsvári Szent Mihály-templom barokk faragványai és oltárképei, a marosvásárhelyi és kolozsvári főúri paloták, a bonchidai, geryeszegi, koronkai, zsidói és annyi más jellegzetesen erdélyi kastély kutatójának, feltárójának, értékelőjének és rendszerezőjének mindössze harmincnegyzett életév adatott.

Benkő Samu